

**Małgorzata
Rutkowska-Podołowska, Łukasz
Popławski**

**Współczesny kapitalizm a ochrona
środowiska**

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 41/2, 75-83

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Małgorzata Rutkowska-Podołowska*

Politechnika Wrocławska

Łukasz Popławski**

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

WSPÓŁCZESNY KAPITALIZM A OCHRONA ŚRODOWISKA

Streszczenie

W opracowaniu omówiono nowe podejście do kapitalizmu. Przeanalizowano kapitalizm neoliberalny i jego przejście do tzw. kapitalizmu inkluzyjnego. Przedyskutowano powiązania i zagrożenia będące skutkiem neoliberalnej gospodarki w aspekcie ochrony środowiska. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na groźące niebezpieczeństwo dla ludzkiej egzystencji, jakim jest prowadzenie rabunkowej eksploatacji bogactw naturalnych oraz pogorszenie się warunków życia spowodowane dewastacją środowiska.

Słowa kluczowe: kapitalizm inkluzyjny, ekonomia społeczna, inwestycje ekologiczne

Wprowadzenie

Dnia 27 maja 2014 roku odbyła się w Londynie konferencja na temat inkluzywnego¹ kapitalizmu. Dzisiejsza forma kapitalizmu, która jest przede wszystkim nastawiona na zysk, pomijając kwestie społeczne, musi się zmienić². Obecnie,

* E-mail: małgorzata.rutkowska-podolowska@pwr.edu.pl

** E-mail: rmpoplaw@gmail.com

¹ Inkluzyjny, czyli z definicji nie wyklucza żadnego podmiotu chcącego włączyć się w jego tryby. Zob. K. Leśniak-Moczuk, *Podstawy polityki społecznej w społeczeństwie globalnym*, w: *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, red. J. Grotowska-Leder, K. Faliszek, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2005, s. 52.

² E. Mączyńska-Ziemacka, *Polska transformacja a kapitalizm inkluzyjny*, s. 13–28, www.yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.../msr_15_maczyńska.pdf [dostęp 9.05.2015].

jak zauważa prof. Elżbieta Mączyńska, prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego: „[...] dochodzimy do momentu, w którym nasza cywilizacja powinna zacząć się wstydzić. To jest tak, że wybrańcy piją szampana, a dla pozostałych 99% jest tylko to, co zostaje na dnie kieliszka. Ten trend w erze neoliberalizmu zapoczątkowanej w latach 80. ubiegłego wieku trwa w najlepsze”³. Funkcjonujący zatem do niedawna we współczesnych gospodarkach neoliberalny kapitalizm powinien ulec zmianom. Zasadne staje się więc pytanie o nowy ustrój gospodarczy, jaki powinien być, jaki byłby adekwatny do współczesnych wyzwań. W opracowaniu podjęto próbę analizy tego zagadnienia.

Neoliberalny kapitalizm oparty za zasadzie wolnego rynku zakładał, że w tego typu systemie mogą wygrać wyłącznie ludzie: najlepiej wykształceni, najbardziej agresywni, najbardziej uprzywilejowani. Pozostali będą przyczyniać się do zysków tych pierwszych. Obowiązująca tu „wolna konkurencja sprawia, że immanentne prawa produkcji kapitalistycznej działają wobec pojedynczego kapitalisty jako zewnętrzne prawo przymusowe”⁴. Co więcej, neoliberalny kapitalizm jest to system przeciwny człowiekowi, w którym cała władza polega głównie na dominacji świata rzeczy-towarów nad światem właściwych człowiekowi kreujących samo człowieczeństwo wartości humanistycznych, etycznych, estetycznych, jednym słowem duchowych. Istotne staje się więc przejście od kapitalizmu neoliberalnego do ustroju sprawiedliwości społecznej, w którym dominuje koncepcja prymatu etyki w gospodarowaniu, a zasadom moralnym są podporządkowane wartości moralne. Ustrój społeczny, w którym gospodarowanie jest oparte nie tylko na interesie jednej klasy społecznej (kapitalistów lub pracowników), lecz także na zasadach moralnych, a ich wyrazem jest wspólny los ludzkości, reprezentuje ekonomia społeczna, dziedzina zajmująca się zasadami i prawidłowościami podziału tej części dochodu narodowego, która przypada ludności, omawia zjawiska ekonomiczne z punktu widzenia przyczyniania się do dobrobytu społecznego, indywidualnego, a także wpływu na sprawność gospodarowania⁵. Jej celem jest m.in. łagodzenie napięć społecznych oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu. Zachodzące w świecie gospodarczym zmiany, w którym dominuje wielka własność akcyjna, uspołecznia się własność prywatna, powodują, że narastające kryzysy gospodarcze skłaniają państwa do interwencjonizmu społecznego. Dla rozwoju społecznego istotne są z jednej strony dobrobyt i wolność rozumiana w sensie demokracji, a także solidaryzm

³ www.biztok.pl [dostęp 9.05.2015].

⁴ K. Marks, *Kapitał*, Książka i Wiedza, Warszawa 1951, s. 289.

⁵ Z. Narski, *Ekonomia społeczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 9.

społeczny (zgoda społeczna) z drugiej⁶. Zatem przyszły, bardziej odpowiedzialny kapitalizm musi uwzględniać jednocześnie konieczność tworzenia kapitału ludzkiego, społecznego i ekologicznego.

W artykule podjęto próbę wskazania nowego spojrzenia na znaczenie współczesnego kapitalizmu w aspekcie ochrony środowiska we współczesnej gospodarce. W opracowaniu zastosowano metody konceptualno-analityczne. Jako wstępne narzędzie zastosowano metodę opisową, przedstawiono rzeczywistość. Następnie wykorzystano metodę analizy materiałów źródłowych oraz dostępną literaturę przedmiotu rozważań. Zastosowana analiza *ex post*, operująca na danych historycznych, pozwoliła na wzbogacenie wiedzy teoretycznej, a w konsekwencji – poprzez zastosowanie analizy *ex ante* – na ustalenie wyników przewidywanych procesów gospodarczych.

1. Współczesny kapitalizm a ekologia

Istotę systemu gospodarczego stanowi samopomnażanie kapitału poprzez wzrost masy przetwarzanych zasobów oraz szybkość ich obiegu w procesie produkcji. Taki system gospodarczy, aby funkcjonować, musi wchłaniać nowe obszary, źródła surowców, energii, zasoby ludzkie, stymulować postęp technologiczny. Bariera ekologiczna, na którą nie zwracano wielkiej uwagi, dopóki kapitalizm nie osiągnął poziomu rozwoju, który generuje poważne zagrożenia dla środowiska życiowego człowieka⁷, wydaje się, na pierwszy rzut oka, barierą zewnętrzną. Przyjmując założenia teorii marksistowskiej, można stwierdzić, że ekologia nie stanowi zewnętrznej bariery dla reprodukcji kapitalizmu, lecz stała się jego wewnętrznym problemem. Zagadnienie to podjął Neil Smith, który nazwał ten proces transformacją „przestrzeni absolutnej” (*absolute space*) w „przestrzeń relatywną” (*relative space*) – przestrzeń i natura „nie są już «wypadkiem przy pracy», ale bezpośrednim rezultatem produkcji materialnej”⁸. Nie znaczy to jednak, że świat staje się „płaski”. Rozwojowi kapitalizmu w przestrzeni towarzyszy stale jego wewnętrzna dyferencjacja – rozwój przestrzennie nierównomierny⁹. Obecnie kapitalizm kreuje nowe rynki zbytu poprzez produkcję nowych potrzeb

⁶ Tamże, s. 177–179.

⁷ Szerzej w pracach: B. Fiedor, *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002; B. Kryk, *Rachunek sozoeconomiczny działalności gospodarczej na przykładzie energetyki zawodowej regionu szczecińskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004.

⁸ N. Smith, *Uneven development: Nature, Capital and the Production of Space*, Basil Blackwell, Oxford 1984, s. 76.

⁹ Tamże, s. 114.

i poprzez finanseryzację gospodarki, wokół ekologii powstały nowe, „wirtualne” rynki, jak rynek handlu zezwoleniami na emisję gazów cieplarnianych. Istotny jest również problem dotyczący ekoterroryzmu, zwłaszcza przy planowaniu inwestycji. Wszystkie nowości techniczne i technologiczne nie spowodują, że problemy środowiskowe same się rozwiążą. Jeżeli przyjmujemy, że dzięki postępowi techniki nie zabraknie zasobów, to pojawią się jednak skutki coraz głębszej i intensywniejszej ingerencji w środowisko naturalne związanej z pozyskiwaniem coraz trudniej dostępnych zasobów, np. wydobywanie kopalin, produkcja żywności i energii powodują spustoszenie zagrażające integralności ekosystemu planetarnego, która jest warunkiem jego stabilności. Jak zauważa Paul Hawken: „Gospodarka światowa przekroczyła już dopuszczalną pojemność ekosystemu – ten punkt, od którego dalszy wzrost niszczy jej żywiciela. Gdyby nasza planeta ze swymi lądami, atmosferą i oceanami rosła corocznie o 2%, moglibyśmy ustalić wzrost gospodarczy na podobnym poziomie. Ale Ziemia nie rośnie. Także dopływ energii słonecznej pozostaje stały, a tymczasem wiele uzyskanych dzięki niej bogactw, magazynowanych przez miliony lat w postaci paliw kopalnych zostało już skonsumowanych w ciągu niespełna dwustu lat. Żadna technologia na świecie nie jest w stanie obalić tego równania”¹⁰. Twierdzi on, że ta sama dynamika, która jest siłą napędową kapitalizmu i jednocześnie popycha go do przekroczenia ekologicznych barier wzrostu, może być zaprzęgnięta do odwrócenia tej zgubnej tendencji. Podstawowym warunkiem powodzenia tego zamierzenia jest zmuszenie kapitalistycznych przedsiębiorstw do zinternalizowania zewnętrznych kosztów produkcji, czyli niepożądanych skutków społecznych i ekologicznych (np. zanieczyszczenia, choroby, wypadki, degradacja środowiska), które dana produkcja wywołuje, tak aby znalazły one odbicie w cenie wyrobu.

2. Środowisko a doktryna liberalizmu gospodarczego

Obecnie ochrona środowiska naturalnego stała się jednym z nadrzędnych problemów działalności człowieka. Głównym jej celem jest zachowanie lub przywrócenie równowagi przyrodniczej niezbędnej dla egzystencji człowieka. Pogłębiająca się w ostatnim czasie degradacja środowiska naturalnego spowodowana działalnością człowieka wywołuje zauważalne zmiany w środowisku oraz wymusza wzrost powszechnego zainteresowania problematyką tworzenia inwestycji ekologicznych. Świadome inwestowanie w inicjatywy ekologiczne staje

¹⁰ P. Hawken, *Przez zielone okulary. Jak prowadzić interesy, nie szkodząc sobie i innym*, Pusty Obłok, Warszawa 1996, s. 55.

się kolejnym sposobem dbania o środowisko. Kapitalizm wpoił logikę zysku za wszelką cenę, jednak w przypadku dbania o środowisko na pierwszy plan wysuwają się inicjatywy wymagające przechodzenia ekonomii na bardziej przyjazną ludziom. Wszelkie inwestycje ekologiczne powinny być zgodne z zasadą zrównoważonego rozwoju społecznego, ekologicznego oraz ekonomicznego. Celem tworzenia nowych inwestycji jest poprawa jakości życia nie tylko naszego, lecz także przyszłych pokoleń. Ważne jest również wsparcie instytucjonalne procesów innowacyjnych w ramach polityki inwestycyjnej. Szczegółowy opis działań podejmowanych przez państwo w zakresie polityki inwestycyjnej został przedstawiony w pracy Danuty Miłaszewicz¹¹. Autorka wyjaśnia, że poglądy ekonomistów na temat roli państwa w gospodarce są zróżnicowane. Trudno jednak nie zauważyć zarówno niedoskonałości rynku, jak i konieczności aktywności państwa w okresie przekształceń systemowych, kiedy inicjuje ono, promuje i kształtuje pożądane zmiany w gospodarce. Jak zauważa Max Weber, istotne jest uwolnienie człowieka od napięć związanych z działalnością nakierowaną na zysk. Podstawą jest tu styl życia, a to oznacza działania wartościowo-racjonalne. Według też Karla Polanyi idea samoregulującego się rynku jest skrajną utopią. Gospodarka leseferystyczna była produktem celowego działania państwa, a to oznacza, że wolny rynek nigdy by nie powstał bez jego udziału. Według niego udoskonalenia i postęp cywilizacyjny są zazwyczaj osiągnane dzięki oczekiwaniom osób zamożnych i wyłączeni ich korzyści, a co za tym idzie – kosztem destabilizacji społecznej. Polanyi wskazuje, że idea wolnego rynku jest obsesją liberalną, która zakłada, że dobra materialne, czysto finansowe interesy są skutecznym bodźcem działania człowieka. Tymczasem, jak zauważa¹², człowiekowi bardziej zależy na zdobyciu prestiżu czy uznania społecznego, a nie na gromadzeniu majątku. Co więcej, człowiek jako istota społeczna jest w swej naturze niezmienny, zmieniają się tylko warunki życia. Dlatego według badacza ludzie w relacjach społecznych nie dążą w pierwszej kolejności do ochrony indywidualnego interesu ekonomicznego, tylko przede wszystkim starają się wzmacniać pozycję społeczną, a środkiem do tego celu są dobra materialne¹³. Zatem współczesna doktryna neoliberalna, która próbowała narzucić ideę wolnoryn-

¹¹ D. Miłaszewicz, *Problem wyboru narzędzi realizacji roli państwa w procesach inwestycyjnych w Polsce w okresie przemian*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 19–22.

¹² K. Polanyi, *Wielka transformacja*, przeł. M. Zawadzka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 1 i n.

¹³ Z tym poglądem można jednak polemizować, gdyż obecny jest wszędzie konsumpcyjny styl życia. Nie powoduje on jednak, że jesteśmy szczęśliwi. Szczęście nie zależy od liczby posiadanych przedmiotów i od kupowania ciągle nowych rzeczy. Radość bowiem sprawiają nam zakupy, przy czym ta radość jest krótkotrwała, by znowu powstała, wystarczy zrobić kolejne zakupy. Społeczeństwo konsumpcyjne zostało stworzone w odpowiedzi na potrzeby przedsiębiorców po to, by zapewnić rynek zbytu dla ich produktów. Szerzej w:

kową i podporządkować jej wszystkie dziedziny życia, poniosła porażkę. System oparty na zasadzie wolnego rynku okazał się z jednej strony systemem niestabilnym, podatnym na załamania, a z drugiej także działającym na szkodę społeczeństwa. Podobnie jak Polanyi wielu badaczy przedmiotu sugerowało, że w ciągu ostatnich kilku dekad XX wieku można było obserwować wyłanianie się nowego zjawiska. Nazywano je „kapitalizmem milenijnym”, innym razem „kapitalizmem New Age”, a jeszcze innym, według Davida Loya, „najpotężniejszą religią wszech czasów [...] religią rynku”¹⁴. Tego typu połączenie wraz z ideologią poprzedniego ustroju, rozwój nowych technik i technologii, wzrost globalizacji spowodowały rozpowszechnienie idei wolnego rynku na szeroką skalę. Ten specyficzny rozwój wypadków stanowi spore wyzwanie dla cywilizacji wywodzących się ze starożytności, które ulegają różnorodnym przekształceniom. Kapitalizm i konsumpcjonizm stały się dla wielu potężnymi ideologiami, a wręcz nową religią. Wskazanie negatywnych konsekwencji wiary w niewidzialną rękę rynku, rozumiane jako mechanizm, który ma zdolność przekształcania egoizmu jednostek gospodarujących w dobro ogółu, uznaje się za pośrednią krytykę doktryny liberalizmu gospodarczego.

Znajdujące odzwierciedlenie w teorii ekonomii przekonanie, że w warunkach gospodarki wolnorynkowej człowiek w racjonalny sposób dążący do maksymalizacji zysku czy użyteczności (model *homo oeconomicus*) mimowolnie działa na rzecz maksymalizacji dobrobytu ogólnospołecznego, stało się podstawą do uznania, że głównym, a nawet jedynym celem rzeczywistych podmiotów gospodarczych powinno być dążenie do realizacji własnych interesów. Wobec tego ocena podejmowanych przez przedsiębiorców działań w kategoriach dobra i zła straciła na znaczeniu. Można przyjąć, że z punktu widzenia społeczeństwa przedsiębiorca nie ma żadnych innych obowiązków poza dążeniem do takiego wykorzystywania zasobów, by maksymalizować zysk. Umocnienie się tego rodzaju przekonania wzmocniło tendencję do pogłębiania się rozłamu pomiędzy ekonomią, ochroną środowiska i etyką. System wolnorynkowy nie sprzyja zatem umacnianiu czy nawet upowszechnianiu postaw ekologicznych.

W Polsce przykładowo propaguje się obecnie rozwój inwestycji ekologicznych, których celem jest poprawa stanu ekosystemu, racjonalne gospodarowanie zasobami naturalnymi, a co za tym idzie – wytwarzanie i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE). Dnia 23 sierpnia 2001 roku zatwierdzono w Pol-

M. Gerwin, *Dobre życie zamiast kapitalizmu*, 27.03.2015, <http://ziemianarozdrozu.pl/arttykul/3015/dobre-zycie-zamiast-kapitalizmu> [dostęp 30.04.2015].

¹⁴ Szerzej w: D.R. Loy, *The Religion of the Market*, <http://www.colorado.edu/economics/morey/4999Ethics/Loy.pdf> [dostęp 30.04.2015].

sce Strategię Rozwoju Energetyki Odnawialnej, zgodnie z którą zakłada się zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych w bilansie paliwowo-energetycznym w kraju do 14% w 2020 roku (w 2010 było to 7,5% – 340 PJ, a w 1999 roku 2,5% – 105 PJ)¹⁵. Inwestowanie w inicjatywy ekologiczne staje się obecnie sposobem dbania o środowisko. Liczba produktów inwestycyjnych na rynku dynamicznie rośnie. Nadal jednak dla inwestorów podstawowym kryterium wyboru inwestycji jest zysk, a nie poczucie moralnej satysfakcji. Rozwiązania w zakresie odnawialnych źródeł energii stanowią sektor, który ma ogromny potencjał wzrostu ze względu na konieczność ograniczenia dwutlenku węgla (CO₂) i zmian klimatycznych związanych z efektem cieplarnianym. Celowe staje się więc poprawianie świadomości ekologicznej. Aby ochraniać skutecznie przyrodę, potrzebna jest rychła i jednoczesna zmiana postaw i zachowań ludzi. Oznacza to konieczność zastąpienia wąsko pojmowanej ekonomii człowieka ekonomią całej natury. Jak twierdzi profesor Klaus Bosselman: „Dwa tysiące lat europejskiej cywilizacji i zniszczenia przyrody nauczyło nas, że ekonomia, państwo i prawo zawsze służyły niszczeniu naturalnego przepływu energii i harmonii ekosystemów. [...] Nie ma żadnego zrównoważonego rozwoju, dopóki nie zrezygnujemy z antropocentryzmu”¹⁶. Problem ochrony środowiska naturalnego można będzie rozwiązać przede wszystkim na drodze poszanowania i przestrzegania zasad etycznych, co w konsekwencji powinno zaowocować zmianą systemów ekonomicznych.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania, należy wskazać, że obecna forma kapitalizmu, która jest głównie nastawiona na zysk i pomija kwestie społeczne, musi ulec zmianie. Większość osób jest dziś tak zapracowana, że nikt nie ma czasu, każdy gdzieś pędzi, ma coś ważnego do załatwienia. Można przyjąć, że obecnie ludzkość znajduje się jakby w stanie letargu i nikt nie chce przyznać, że takim postępowaniem możemy doprowadzić naszą planetę, jeśli nie do zagłady, to do stanu agonalnego. Stąd powstają pytania: Czy zatem kapitalizm oduczył nas myśleć i zamienił ludzi w pracujące maszyny? Jaki ustrój gospodarczy byłby najodpowiedniejszy do wyzwań współczesności? Trudno jest znaleźć jedną

¹⁵ J. Augustynowicz, K. Sadowiec, S. Russel, *Wpływ preparatów EM na wybrane parametry biologii gleby pod uprawą Helianthus Tuberosus L.*, w: *Interdyscyplinarne zagadnienia w inżynierii i ochronie środowiska*, t. 2, red. T.M. Traczewska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2012, s. 20.

¹⁶ K. Bosselman, *Materiały inicjatywy Ecological Bricks for Our Common House of Europe* [IEB – Ekologiczne Cegły Wspólnej Europy], Wiedeń 1993.

odpowiedź dla wszystkich, jednak wspólnie za najważniejsze należałoby przyjąć dążenie do gospodarki, która byłaby ukierunkowana na inkluzyjną społeczność. Co ważne, społeczna gospodarka rynkowa nie jest synonimem interwencjonizmu państwowego¹⁷.

Wspólnie zatem powinniśmy dążyć do takiego systemu, w którym główną zasadą byłaby wzajemność, co oznacza również wzrost znaczenia ekonomii społecznej. Nie można bowiem godzić się na to, by tzw. elity stwarzały sztuczne podziały i konflikty między ludźmi, by wzrost gospodarczy był uzależniony przede wszystkim od ciągłego wzrostu zużycia zasobów.

Bariera ekologiczna jest jedną z najtrudniejszych barier do pokonania. Nie można obecnie ignorować naszego fizycznego fundamentu, jakim jest środowisko.

Literatura

- Augustynowicz J., Sadowiec K., Russel S., *Wpływ preparatów EM na wybrane parametry biologii gleby pod uprawą Helianthus Tuberosus L.*, w: *Interdyscyplinarne zagadnienia w inżynierii i ochronie środowiska*, t. 2, red. T.M. Traczewska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2012.
- Bosselman K., *Materiały inicjatywy Ecological Bricks for Our Common House of Europe [IEB – Ekologiczne Cegły Wspólnej Europy]*, Wiedeń 1993.
- Fiedor B., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Gerwin M., *Dobre życie zamiast kapitalizmu*, 27.03.2015, <http://ziemianarozdrozu.pl/artukul/3015/dobre-zycie-zamiast-kapitalizmu>.
- Hawken P., *Przez zielone okulary. Jak prowadzić interesy, nie szkodząc sobie i innym*, Pusty Obłok, Warszawa 1996.
- Kryk B., *Rachunek sozoeconomiczny działalności gospodarczej na przykładzie energetyki zawodowej regionu szczecińskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004.
- Leśniak-Moczuk K., *Podstawy polityki społecznej w społeczeństwie globalnym*, w: *Ekskluzyja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, red. J. Grotowska-Leder, K. Faliszek, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2005.
- Loy D.R., *The Religion of the Market*, <http://www.colorado.edu/economics/morey/4999Ethics/Loy.pdf>.
- Marks K., *Kapitał*, Książka i Wiedza, Warszawa 1951.

¹⁷ E. Mączyńska, *Spoleczna gospodarka rynkowa a anglo-amerykański model gospodarczy. Kontrowersje i nieporozumienia*, w: *Amerykański model rozwoju gospodarczego. Istota, efektywność i możliwości zastosowania*, red. W. Bieńkowski, M.J. Radło, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006, s. 378.

- Mączyńska-Ziemacka E., *Polska transformacja a kapitalizm inkluzyjny*, www.yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.../msr_15_maczyńska.pdf.
- Mączyńska E., *Spoleczna gospodarka rynkowa a anglo-amerykański model gospodarczy. Kontrowersje i nieporozumienia*, w: *Amerykański model rozwoju gospodarczego. Istota, efektywność i możliwości zastosowania*, red. W. Bieńkowski, M.J. Radło, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006.
- Miłaszewicz D., *Problem wyboru narzędzi realizacji roli państwa w procesach inwestycyjnych w Polsce w okresie przemian*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
- Narski Z., *Ekonomia społeczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Ograniczanie zanieczyszczeń związanych z branżą winiarską*, http://cordis.europa.eu/result/rcn/92397_pl.html.
- Polanyi K., *Wielka transformacja*, przeł. M. Zawadzka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Prask H., Fugol M., Szlachta J., *Biogaz z wytloków z białych i czerwonych winogron*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny” 2012, nr 5–6.
- Smith N., *Uneven development: Nature, Capital and the Production of Space*, Basil Blackwell, Oxford 1984.
- Weber M., *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Wydawnictwo Test, Lublin 1994. www.biztok.pl.

CONTEMPORARY CAPITALISM AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Abstract

The study discussed a new approach to capitalism. Neoliberal capitalism and its transition to the so-called. Capitalism inclusion has been analyzed in this paper. Further, ties and risks resulting from neoliberal economy in terms of environmental protection were discussed. The aim of the study is to draw attention to the existing danger to human existence, which is conducting the overuse of natural resources and the deterioration of living conditions, which are caused by environmental devastation.

Translated by Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Łukasz Popławski

Keywords: capitalism inclusion, social economy, environmental investments

JEL codes: A11, F64, Q00